

НОВА СИСТЕМА ПРІОРИТЕТІВ РОЗВИТКУ НАУКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Короед Сергій Олександрович

*доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
виконуючий обов'язки президента,
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Минулого року ми вже висвітлювали питання нормативно-правового забезпечення пріоритетних напрямів розвитку науки, передусім юридичної, в умовах воєнного стану [1]. Після того Верховна Рада України 6 листопада 2025 року прийняла за основу із доопрацюванням підготовлений Міністерством освіти і науки України і схвалений Урядом проєкт Закону України «Про пріоритетні напрями наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності» (далі – законопроект № 13629) [2]. Це стало черговим свідченням того, що повномасштабна збройна агресія Росії проти України та пов'язані з цим події не мають зупинити наукові процеси, адже наука в час війни стає стратегічно важливою сферою функціонування держави, запорукою розвитку нашої країни і нашої Перемоги. Тому в умовах війни та післявоєнного відновлення, як слушно зауважив С. Бабак, наука й інновації в Україні мають розвиватися не «за інерцією», не «хаотично», а за чіткими державними потребами [3].

На сьогодні наука розвивається відповідно до пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, перелік яких наприкінці 2023 року відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності» від 21 грудня 2023 року № 3534-IX викладено в новій редакції; при цьому “національна безпека і оборона” була визначена першим пріоритетним напрямом розвитку науки і техніки на період до припинення або скасування дії воєнного стану та протягом наступного календарного року після цього. Відповідно до вказаного Закону Кабінетом Міністрів України постановою від 30 квітня 2024 р. № 476 було затверджено перелік пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні. Водночас зазначеним Законом було передбачено розробку оновленого

пакету проєктів законів про визначення пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, спрямованих на повоєнну відбудову України, з визначенням конкретних механізмів їх забезпечення.

Таким проєктом закону й став вищевказаний законопроект № 13629, з преамбули якого випливає, що він має визначити правові та організаційні засади цілісної системи формування та реалізації пріоритетних напрямів наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності в Україні, спрямованих на досягнення Цілей сталого розвитку, забезпечення інноваційної моделі розвитку економіки та суспільства, підвищення конкурентоспроможності національного виробництва, зміцнення національної безпеки та оборони, зростання рівня і якості життя населення.

Зі змісту Прикінцевих та перехідних положень цього законопроекту № 13629 випливає, що сьогоденні пріоритетні напрями розвитку науки і техніки (перелік яких наведено у ст. 3 Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки») залишатимуться актуальними і діятимуть на період до 31 грудня року, наступного після року припинення або скасування воєнного стану в Україні. Після цього закони України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» та «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» втратять чинність. Тобто після завершення періоду дії воєнного стану, відповідно до положень законопроекту № 13629, має бути визначено нові переліки пріоритетних напрямів наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності за оновленою процедурою.

Головною особливістю законопроекту № 13629, незважаючи на його назву («Про пріоритетні напрями наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності»), є те, що ним (на відміну від чинного Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки») безпосередньо вже не визначатиметься перелік конкретних пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки. Законопроект № 13629 визначатиме саме механізм формування таких пріоритетних напрямів відповідно до нової єдиної системи, яка включатиме довгострокові пріоритетні напрями (затверджуються Верховною Радою України строком на 10 років) і середньострокові пріоритетні напрями (визначаються Кабінетом Міністрів України строком на 5 років) (стаття 2).

Формування довгострокових і середньострокових пріоритетних напрямів здійснюватиметься шляхом підготовки Міністерством освіти і науки України (за участю заінтересованих центральних органів виконавчої влади, Національної академії наук України, національних галузевих академій наук тощо) пропозицій щодо довгострокових і середньострокових пріоритетних напрямів з урахуванням результатів

прогнозно-аналітичних (форсайтних) досліджень, які проводитимуть установи, що обиратимуться на конкурсній основі (без необхідності розроблення та реалізації з цією метою державної цільової програми прогнозування науково-технологічного та інноваційного розвитку) (стаття 4). Як зазначили в Міністерстві освіти і науки України, такі форсайтні дослідження (це міжнародно визнаний інструмент прогнозування майбутніх тенденцій у науці, технологіях та економіці, що забезпечує наукове підґрунтя для формування державних пріоритетів), з урахуванням аналізу майбутніх потреб та з поділом коштів фінансування на базове та конкурсне, відповідають європейському підходу у визначенні пріоритетів науки та інновацій, що дасть змогу сконцентрувати державне фінансування на потребах оборони, економіки та відновлення країни [4].

Передбачені законопроектом № 13629 зміни також спрямовані на розширення видів “наукових досліджень з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави”, що передбачатиме виконання не лише фундаментальних, а й прикладних наукових досліджень соціогуманітарного спрямування.

При цьому законопроект № 13629 забезпечуватиме для наукових установ та закладів вищої освіти здійснення фундаментальних наукових досліджень без обмеження тематики таких досліджень пріоритетними напрямками, а для вчених закладів вищої освіти і наукових установ існуватиме академічна свобода у виборі тематики фундаментальних і прикладних наукових досліджень. Як зазначили в Міністерстві освіти і науки України, нова система пріоритетів наукової та інноваційної діяльності нарешті має розв’язати давню проблему обов’язкової прив’язки будь-якої тематики до напрямку пріоритетів. Тобто, з одного боку, нові пріоритети мають забезпечити можливості для підтримки проривних рішень серед прикладних наукових досліджень і розробок, з іншого – надається академічна свобода для передової науки [5].

З огляду на фінансово-економічні розрахунки до законопроекту, наведені в додатку до пояснювальної записки, вбачається, що зміна умов оплати праці працівників установ і організацій, що утримуються з відповідних бюджетів, в бік зменшення не передбачається; так само й не передбачається зменшення чисельності працівників бюджетної установи; передбачається навіть певне збільшення як кількості організацій, які здійснюють наукові дослідження і розробки, так й кількості розробників, вчених, винахідників. Тобто цим законопроектом держава бере на себе зобов’язання, принаймні на 2026, 2027, 2028 роки, зберегти існуючі умови для здійснення наукової і науково-технічної

діяльності з урахуванням оновлених пріоритетних напрямів наукової діяльності.

Водночас, як ми вже наголошували раніше, з огляду на принципи свободи наукової творчості, суб'єкти наукової діяльності не повинні бути обмежені в тематиці наукових досліджень існуючими пріоритетними напрямами [1, с. 71]. В цьому аспекті вказаний законопроект № 13629 як раз й передбачатиме проведення фундаментальних наукових досліджень без обмеження їх тематики пріоритетними напрямами, зокрема в межах отриманого базового фінансування основної діяльності наукових установ і наукових досліджень закладів вищої освіти за результатами державної атестації.

Література

1. Короєд С. О. Законодавче забезпечення пріоритетних напрямів розвитку юридичної науки в умовах воєнного стану. Проблемні питання та перспективи розвитку вищої освіти та науки в Україні в умовах воєнного стану: Міжнародна науково-практична конференція. Науково-дослідний інститут публічного права, 27 вересня 2025 р. Львів–Торунь: Liha-Pres, 2025. С. 68-72. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-532-0-18>.
2. Проект Закону України «Про пріоритетні напрями наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності» від 15.08.2025 № 13629. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/57070>.
3. Від воєнних викликів до відновлення економіки: Рада підтримала законопроект про пріоритетні напрями розвитку науки та інновацій. URL: <https://sluga-narodu.com/vid-voiennykh-vyklykiv-do-vidnovlennia-ekonomiky-rada-pidtrymala-zakonoproiekt-pro-priorytetni-napriamy-rozvytku-nauky-ta-innovatsiy/>.
4. Нова система пріоритетів у науці та інноваціях: фокус на обороні, економіці та повоєнному розвитку. URL: <https://mon.gov.ua/news/vru-pidtrymala-uriadovy-zakonoproiekt-pro-novu-systemu-priorytetnykh-napriamiv-u-sferi-nauky-ta-innovatsiinoi-diialnosti-v-pershomu-chytanni>.
5. Уряд підтримав законопроект про нову систему наукових та інноваційних пріоритетів. URL: <https://nauka.gov.ua/news/uriad-pidtrymav-zakonoproiekt-pro-novu-systemu-naukovykh-ta-innovatsiinykh-priorytetiv/>.